

SƏNƏM PAŞAYEVA*

TƏLİM PROSESİNƏ MOTİVASIYANIN TƏSİRİ

Motivasiya insanın necə öyrənməsinə birbaşa təsir göstərir və insanın enerji səviyyəsini artırır; müəyyən məqsədə çatmaqda əzmkarlığı müəyyən edir; öyrənmə üsullarının növlərinə və fərdin düşüncə proseslərinə təsir göstərir. Motivasiya təlim prosesinə böyük təsir göstərir. Bəzi insanlar kənar təsirlərlə daha çox şey öyrənərkən, bəziləri şəxsi istəkləri ilə daha çox şey əldə edə bilər. Vəziyyət nə olursa olsun, hər hansı təlim prosesində iştirak edən hər kəs motivasiyanın öyrənməyə necə təsir etdiyini bilməlidir.

Açar sözlər: motivasiya, öyrənmə, birbaşa təsir, həvəs, emosiya, amil, müsbət, mənfə

Giriş

Motivasiya insanın nəyisə öyrənərkən ona kənardan yaxud daxilən təsir edən amildir. Bu müəllimin şərhli, hansısa bir video yazı, musiqi, gözəl yaxud zövqsüz çəkilmiş bir rəsm əsəri, hər hansı bir film, oxuduğun bir şeir, hekayə, roman ola bilər. Nəyisə öyrənərkən yuxarıda sadalananlardan hər hansı biri yaxud bir neçəsi insanın öyrənmə prosesinə müsbət yaxud da mənfə mənada təsir edir. Buna görə də öyrənmə prosesində motivasiyanın rolu böyükdür. Dərstdə müəllim yeni mövzunu ətraflı şərh edirsə tələbə onun ən azı yarı hissəsini, bəlkə də hamısını elə dərslərdə öyrənir. Təkcə dərslərdə deyil, həm də hər hansı bir peşə, sənət öyrənərkən motivasiyanın böyük təsiri var. İnsan həvəslə öyrəndiyi hər hansı bir peşə onun ömürlük yaşam mənbəyi ola bilər. Həvəssiz öyrənilən hər şey qıssa müddətdə unudulub gedir.

Əsas təhlil

Xarici dil öyrənməkdə motivasiya - insanı xarici dil öyrənməyə vaxt və səy sərf edən daxili hərəkətverici qüvvədir. Xarici dillər cəmiyyətin həm sosial-iqtisadi, həm də ümumi mədəni tərəqqisinin əsas amillərindən birinə çevrilir. İnsan inkişafı üzrə mütəxəssislərin fikrincə, motivasiyanın iki növü var: xarici və daxili

Xarici motivasiya fənnin məzmunu ilə birbaşa əlaqəli deyil, xarici şəraitlə şərtlənir. Yəni xarici motiv şəraitlə əlaqədar olaraq müsbət və yaxud mənfə ola bilər. Bütün fənlərdən əlaqə tələbə olmaqla, tələbə xarici dildə "əla" almağa çalışır - xarici müsbət motiv. Tələbə sərt valideynlərdən və ya müəllimlərdən qorxaraq xarici dil öyrənir - xarici mənfə motiv.

Xarici motivasiya iki növdə olur: geniş sosial motivasiya və dar şəxsi motivasiya. "Təlim prosesinin xarici motivasiyası ölkə, əziz, yaxın insanlar qarşısında kifayət qədər kəskin vətəndaşlıq borcu hissi ilə əlaqələndirilir və öyrənmə ideyası ilə böyük mədəni dəyərləri mənimsəməyə aparən yol kimi, öyrənmə ideyası ilə əlaqələndirilir. [2 səh 27]

Dar xarici motivasiya xarici dilə yiyələnməyə münasibəti özünü təsdiq yolu kimi, bəzən isə şəxsi rifaha aparən yol kimi müəyyən edir. Daxili motivasiya xarici şəraitlə deyil, birbaşa subyektin özü ilə bağlıdır. Buna tez-tez prosesual motivasiya da deyilir. Daxili motivasiyanın növləri: fərdin gələcək inkişafı ilə bağlı motivasiya; kommunikativ motivasiya; təhsil fəaliyyətinin özü tərəfindən yaradılan motivasiya.

Xarici motivasiya insanın xarici mühiti və xüsusi tapşırıqları ilə müəyyən edilir. Daxili motivasiya insanın daxilində tapıla bilər. Buna görə də, motivasiyanın təlim prosesinə təsirini tətbiq edərkən aydın olur ki, insanlar tapşırığın qəbul edilən dəyərinə, mövzuya, şəxsi məqsədlərə, maddi stimullara və müxtəlif amillərin geniş spektrinə əsaslanaraq daha yaxşı öyrənirlər.

Motivasiya bir çox müxtəlif amillərə görə artırılır və ya azalda bilər. Bu, hər hansı bir təhsil müəssisəsində tələbələrin öyrənməsinə əhəmiyyətli təsir göstərə bilməsinin səbəblərindən biridir. Bəzi müəllimlər çoxsaylı müsbət motivasiya üsulları və strategiyalarından istifadə etməkdə digərlərindən daha yaxşıdır. Nəticədə, tələbələr sinifdə əlaqə olmaqdan məmnunluq hissi əldə edə bilər və ya motivasiyaları zəiflədikləri üçün aşağı qiymətlər ala bilərlər.

Məsələn, əgər müəllim şagirdlərə konkret mövzunun real həyat vəziyyətləri ilə necə əlaqəli ola biləcəyini izah edə bilsə, şagirdlərin öyrənməyə şəxsi marağı daha çox olar. Real həyatda dəyərli vəziyyətlərin ən yaxşı nümunələrindən biri riyaziyyatı öyrənməyin vacibliyidir. Şəxsi vəsaitlərini necə hesablamağı bilmənin dəyərini necə çatdırmağı bilən riyaziyyat müəllimləri, tələbələrin marağını qazanmaq və onları hər zaman məşğul saxlamaq üçün daha yaxşı şans əldə edirlər. [3 səh 42]

Bəzi tələbələr xarici amillər motivasiya edərkən, digərləri isə yalnız daxili amillərlə motivasiya oluna bilər. Bu vəziyyətlərdə tələbənin müəyyən bir zamana çatmaq istədiyi bir məqsədi ola bilər. Tələbələrin məqsədə

çatmaq üçün öyrəndikləri məlumatlar onlar üçün çox dəyərlidir.

Məsələn, əgər tələbə həkim olmaq və ya tibb sahəsində işləmək istəyirsə, onu əldə edilə bilən bir məqsəd kimi idarə edə bilər. Nəticədə, onlar bütün boş vaxtlarını növbəti səviyyəyə keçməyə sərf etmək istəyə bilərlər. Əgər onlar zirvəyə qalxmaq istəyirlərsə, ən yüksək qiymətləri də əldə etməyə çalışacaqlar. Fərdi motivasiya faktoru nə olursa olsun, aydındır ki, motivasiya və öyrənmə çox vaxt əl-ələ verəcəkdir.

Bəzən fərdi motivasiya mənfi təsir göstərə bilər. Müəyyən bir mövzu ilə bağlı keçmiş uğursuzluqlardan qorxuducu öyrənmə mühiti yaradan müəllimlərə qədər böyüklər və uşaqlar çoxsaylı vəziyyətlərə görə həvəsdən düşə bilər. Yenidən motivasiya əldə etmək çox vaxt çətindir, lakin bunu etmək olar. [1 səh 54]

Şagirdlər öz qabiliyyətlərini, güclü tərəflərini, maraqlarını və məhdudiyətlərini başa düşməli və qəbul etməlidirlər. Onların özlərinə qarşı ağlabatan gözləntiləri və tələbləri olmalıdır. Öyrənmənin ilkin şərtləri fəal və müsbət münasibət, effektiv öyrənmə bacarıqları və yaxşı gündəlik vərdişlərdir. [4 səh 71]

Öyrənmənin Məqsədləri

- Yaşamaq, həyatı yaxşılaşdırmaq və cəmiyyətə töhfə vermək üçün geniş imkanlar və bacarıqlar əldə etmək
- Bilikləri artırmaq, dünyagörüşünü genişləndirmək və öz dəyərlərini inkişaf etdirmək
- Düşüncəni məşq etdirmək, əzm və səbri təkmilləşdirmək, xarakteri inkişaf etdirmək
- Öz daxili aləmini zənginləşdirmək və özünə hörmət və özünə inamı artırmaq

Öyrənmək üçün Motivasiya

• Maraq, biliyə həvəs, öyrənmək və sual vermək həvəsi, müəllimlərin, dostların və ailənin təsiri ilə dəstəklənən özünə hörmət və özünə inam kimi faktorlar öyrənmək istəyinizi artırır.

• Dərs ilinin başlanğıcı adətən yenilik və həvəslə dolu olur. Yaxşı bir başlanğıc etmək üçün bu fürsətdən istifadə edin

• Gündəlik həyatdan öyrənmək həvəsinizi və marağınızı artırır. Məsələn, siz sərgilərdə, mədəni tədbirlərdə və ya səyahətlərdə iştirak etməklə müvafiq bilikləri və yeni lüğətləri öyrənə bilərsiniz.

• Kitabxanadan götürülmüş dərsdənkənar kitablar Əsas Öyrənmə Bacarıqlarını oxumaq şansını artırır.

1. Vaxtdan İstifadə

• Vaxtınızı dəyərləndirin, çünki vaxt məhdud bir mənbədir. Düzgün vaxt bölgüsü və vaxta nəzarət öyrənmə səmərəliliyini artıracaq

• Cədvəl hazırlayarkən çevik olmalısınız. Gündəlik cədvəliniz çox sıx olmasın. Hər gün üçün istirahətə müəyyən vaxt ayırın. Gecikmiş cədvəli kompensasiya etmək üçün lazım olduqda onu yenidən tənzimləyin

• Hər bir fənn üzrə dərs saatlarınızı məktəb cədvəlinizə mütənəsib olaraq saxlayın.

2. Konsentrasiyanızı yaxşılaşdırın və yaxşı vərdişlər inkişaf etdirin

• Ev tapşırığını və ya dərsinizi yerinə yetirərkən, siz səs-küylü mühitin (məsələn, televizor və ya radiodan gələn səs-küy), başqalarının davranışı və ya əhəmiyyətsiz işlərin müdaxiləsindən qaçınmalısınız. Lazım gələrsə, kitabxanaya və ya iş otağına gedin.

• Qıssa yuxu və istirahət konsentrasiyanı yaxşılaşdırmağa kömək edə bilər. Yorğunluğun qarşısını almaq üçün, gündüz yuxusu və ya qısa bir fasilə etmək faydalıdır. Ev tapşırığını yerinə yetirərkən və ya oxuyarkən özünüzü cansıxıcı və ya yorğun hiss edirsinizsə, qısa bir fasilə verə, qəlyanaltı yeyə və ya hətta iş masanızı səliqəyə sala bilərsiniz. Siz həmçinin lüğətdə sözlərə baxa və ya bəzi dərsdənkənar kitabları oxuya bilərsiniz.

• Normal saatlara riayət edin və dərsinizi yerinə yetirmək üçün diqqətli olduğunuz vaxt uyğun vaxt tapın

• Yaxşı balanslaşdırılmış pəhriz və müntəzəm məşq sağlamlığınızı və konsentrasiyanızı üçün yaxşıdır

• Dərsdənkənar fəaliyyətlərə laqeyd yanaşmayın. Bu cür fəaliyyətlər nəinki konsentrasiyanı və vaxtın idarə edilməsini öyrədir, həm də həyatınızı zənginləşdirir və öyrənməkdən yaranan stressdən azad olmağa kömək edir.

Öyrənmə bacarıqlarını özünüzdə aşağıdakı kimi aşılayın

1. Dərsdən əvvəl hazırlıq

• Məzmun və əsas məqamlar haqqında təsəvvür əldə etmək üçün mətni əvvəlcədən bir dəfə oxuyun. Sonra sinifdə izləmək, müəllimin suallarına cavab vermək və ya öz suallarınızı vermək daha asan olacaq

• Başa düşmədiyiniz hissəni qeyd edin. Sonra onu lüğətdə axtarın və ya sinif yoldaşlarınızla müzakirə edin, hətta müəlliminizlə məsləhətləşin

2. Dərsdə iştirak etmək

• Dərs zamanı müəllimi diqqətlə dinləməlisiniz. Diqqətinizi yayındıra biləcək lazımsız müdaxilələrdən çəkinin

• Dərsi başa düşməyə və əsas məqamları qavramağa çalışın

• Sual vermək və cavablandırmaqda cəsarətli olun. Bu, düşüncə və ifadə bacarıqlarınızı inkişaf etdirəcək.

Bundan əlavə, siz dərsin əsas məqamlarını nə dərəcədə qavradığınızı və yadda saxlamağınızı kömək edə bilərsiniz.

3. Qeydlərin aparılması

• Dərs zamanı əsas məqamları (məsələn, dərsin konturları, müəllimin dəfələrlə qeyd etdiyi məzmun və

nümunələr) qeyd etmək nəinki diqqətinizi cəmləməyə kömək edir, həm də dərstdən sonra müvafiq əlavə materialı axtarmağa imkan verir.

- Boş kağızlarda qeydlər aparın. Başlıqlar əlavə etmək üçün kağızın sol tərəfini, əlavə qeydlər və təhlillər üçün isə sağ tərəfi buraxın. Təsnifat üçün qeydlərin arasına rəngli kağızlar qoyun

- Simvollar və qısa formalar qeydlərinizi sürətləndirə bilər

- Rəngli qələmlər əsas və kiçik başlıqlar üçün və ya vacib məqamları vurğulamaq üçün istifadə edilə bilər

4. Ev tapşırığını yerinə yetirmək

- Bütün ev tapşırıqlarını bitirməyə çalışın. Ev tapşırığı sizə dərsləri başa düşməyə kömək edə bilər və öyrəndiklərinizi tətbiq etmək şansı verə bilər

- Ev tapşırığınızla bağlı müəllimin şərhlərinə diqqətlə baxın və səhvlərinizi anlamağa çalışın. Yaxşı bir təməl qoymaq üçün düzgün cavablardan öyrənin

5. Təftiş

- İmtahandan əvvəl bütün fənni ətraflı öyrənməyə vaxtınız olmaya bilər, lakin yaxşı təşkil olunmuş dəftərlə məhdud vaxt ərzində öyrəndiklərinizi yenidən nəzərdən keçirə biləcəksiniz.

- Dərstdən sonrakı təkrarlama sizə həmin gün öyrəndiklərinizi möhkəmləndirməyə kömək edə bilər

- Təkrar zamanı başa düşmədiyiniz bir şey tapsanız, onu sadəcə yadda saxlamayın. Bunu düşünməli və ya sinif yoldaşlarınız və ya müəlliminizlə məsləhətləşməlisiniz

- Ev tapşırığını və ya təkrarı yerinə yetirərkən müxtəlif xarakterli mövzuları birlikdə təşkil edin. Məsələn, Çin kompozisiyasını tamamladıqdan sonra riyaziyyat məşqinə davam edə bilərsiniz. Bu, sizin marağınızı artırmağa və oxşar mövzularda oxşar məzmunun yaratdığı çəşqinliyi azalda bilər. Məsələn, Çin Dili və Çin Tarixindəki personajlar, hadisələr və mühüm tarixlər asanlıqla qarışdırılır

- Diaqramlar, başlıqlar və hərəkət sxemləri vasitəsilə məzmunu daha anlayışınızı dərinləşdirin

- Diaqramlar çəkməklə, məzmunu təkrarlamaqla və ya özünü test verməklə siz konturları, əsas məqamları və mövzunun tətbiqini qavradığınızı öyrənə biləcəksiniz.

- Təkrara marağınızı artırmaq üçün əvvəlcə bəyəndiyiniz mövzuları nəzərdən keçirin. Özünü nailiyyət hissi vermək üçün başlanğıcda daha asan planlar qurun

- Məktəb yoldaşlarınızla dərs qrupu yaradın və birlikdə oxuyun

- Bəzi keçmiş sənədləri nəzərdən keçirin ki, mövzunun tələblərini daha yaxşı başa düşə bilərsiniz

1. Yaddaş

- Yaddaşınızı yaxşılaşdırmaq üçün həmişə sakit olun və həddindən artıq narahatlıqdan qaçın

- Əvvəlcə məzmunun mənasını, məntiqini, prosesini, ardıcılığını və səbəbiyyəti əlaqəsini tapın, sonra özünü hərtərəfli başa düşmək üçün yenidən təşkil edin.

- Diaqramlar və hərəkət sxemləri vasitəsilə əsas məqamları sadalayın. Yaddaşınızı möhkəmləndirmək üçün mətnin məzmununu şəkillər və qrafiklərlə vizuallaşdırmaq üçün təxəyyülünüzü istifadə edin

- İki və ya daha çox element üçün müqayisə onların oxşar və fərqli cəhətlərini tapmağa və yaddaşınızı dərinləşdirməyə kömək edəcək

- Lüğətlər üçün hər gün 3-5 yeni söz öyrənin və hər gün ucadan oxumaqla və ya sözləri yazmaqla onları yoxlayın

- Öyrəndiklərinizi gündəlik həyatınızda tətbiq edin, məs. məqalə yazmaq, gündəlik tutmaq, xəritə oxumaq və ya məbləğlərinizi etmək

İmtahan üçün göstərişlər

1. İmtahanın məqsədini dərk edin

- İmtahan tələblərinin akademik tərəqqisini qiymətləndirmək məqsədi daşıyır

- İmtahan nəticəsi mütləq tələbənin intellekt səviyyəsini əks etdirmir. Qiymət yalnız müəyyən dərəcədə tələbənin müəyyən bir fənni necə dərk etdiyini və tətbiq etdiyini əks etdirir

- Bir tərəfdən imtahana cəsarətlə yanaşın və yaxşı hazır olun. Digər tərəfdən, özünü çox böyük gözləntilər qoymayın, əks halda çox stresli olacaqsınız

- İmtahanınızı düzgün hazırlayın.

2. Müayinədən yaranan narahatlığın öhdəsindən necə gəlmək olar

- İmtahan təzyiqi imtahanın formatından, yoxlanılacaq bilik və ya bacarıqların səviyyəsindən və ailənizdən, eləcə də özünüzdən gözləntilərdən irəli gəlir.

- Çətinlikləri qəbul etməkdə əmin olun. Uğursuzluqlarla üzləşəndə geri çəkilməyin

- Müvafiq stress imtahana uyğunlaşmanıza kömək edə bilər, həddindən artıq narahatlıq isə effektivliyinizə və nəticələrinizə təsir edə bilər.

- Çox stresli hiss etdiyiniz zaman gözlərinizi yumun və dərindən nəfəs alın. Bu, rahatlaşmağınıza kömək edəcək

- Məktəb yoldaşlarınızla öz narahatlığınızı və həll yollarını bölüşün ki, onlardan dəstək və həvəsləndirin

3. İmtahandan keçmək üçün məsləhətlər

- Diqqətlə oxuyun və sualları anlamağa çalışın. Mövzunu yaxşı bildiyinizi və ya sualın tanış göründüyünü düşündüyünüz üçün suallara heç vaxt tələsik cavab verməyin, əks halda sualda bəzi incə məqamları qaçıra və ya sualı səhv şərh edə bilərsiniz.

- Cavab verərkən müəllimin qeydini asanlaşdırmaq üçün aydın və səliqəli yazın
- Dəyişiklik və ya əlavələr üçün yer təmin etmək üçün sözlərinizi boşaldın
- Cavab verərkən heç vaxt qiymətlərinizi saymayın, əks halda diqqətinizi cəmləyə və sakit qala bilməyəcəksiniz.
  - Ardicıl bir neçə suala cavab verə bilmirsinizsə, narahat olmayın və təslim olmayın. Sakitləşin və kağıza davam edin. Sadəcə əlinizdən gələni edin

4. Müayinədən sonra baxış

- Sənədlərinizi geri qaytardığınız zaman gələcəkdə təkrar etməmək üçün səhvlərinizi diqqətlə nəzərdən keçirin
- Güclü və zəif tərəflərinizi bilin. Etdiyiniz səyləri qiymətləndirin
- Aşağı qiymətiniz varsa, uğursuzluğun səbəblərini və təkmilləşdirmə üsullarını öyrənməyə çalışın
- Uğurdan qürrələnməyin, uğursuzluqdan ruhdan düşməyin. Növbəti hədəfinizə keçin

Nəticə

Fərqli öyrənmə bacarıqlarına yiyələnmə bilsəniz, daha effektiv və rəvan öyrənmə biləcəksiniz. Siz öyrənəcəksiniz ki, öyrənmək, düşünmək və biliklərinizi tətbiq etmək təkcə əyləncə deyil, həm də cəmiyyətə töhfə verə bilərsiniz.

ƏDƏBİYYAT

1. Nurəddin Kazimov Məktəb pedaqogikası Çapaşoğlu 2005 463 s
2. Bayramova V. Tərcümə metodları // ADU-nun Elmi xəbərləri. Bakı: 2009, №1, 422 s.
3. Nurəddin Kazimov Pedaqoji ustalığın problemləri Çapaşoğlu 2009 281 s
4. Tahirov A. Salayeva Ə. Orta məktəbdə ingilis dili dərsləri metodikası. Bakı: Maarif, 1978, 211 s.
5. Statement of G8 Summit on Education for Innovative in the 21st century St.Petersburg July 16, 2006

* *Naxçıvan Dövlət Universiteti*

İngilis Dili və Metodika kafedrasının baş müəllimi

e-mail: senempasha2@gmail.com

Sanam Pashayeva

INFLUENCE OF MOTIVATION ON THE LEARNING PROCESS

Motivation directly affects how a person learns and increases a person's energy level, determines persistence in achieving a certain goal, influences the types of learning methods and a person's thought processes. Motivation has a great influence on the learning process. While some people learn more through external influences, others can achieve more through personal desire. In any situation, anyone involved in any learning process must know how motivation affects learning.

Keywords: *motivation, learning, direct influence, enthusiasm, emotion, factor, positive, negative*

Санам Пашаева

ВЛИЯНИЕ МОТИВАЦИИ НА ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ

Мотивация напрямую влияет на то, как человек учится и повышает энергетический уровень человека, определяет настойчивость в достижении определенной цели, влияет на виды методов обучения и мыслительные процессы человека. Мотивация оказывает большое влияние на процесс обучения. В то время как некоторые люди учатся большему благодаря внешнему влиянию, другие могут достичь большего благодаря личному желанию. В любой ситуации любой, кто участвует в любом процессе обучения, должен знать, как мотивация влияет на обучение.

Ключевые слова: *мотивация, обучение, прямое влияние, энтузиазм, эмоция, фактор, позитив, негатив.*

AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir.

İlk daxilolma tarixi: 09.01.2024

Son daxilolma tarixi:15.02.2024